

AFVALWATER EN HET VERVERSINGSKANAAL

Verversingskanaal vanaf de Houtrustbrug richting zee (foto Jan Bron Dik)

Omdat ons rioolstelsel ondergronds is aangelegd, beseffen wij maar ten dele hoe ingewikkeld, betrouwbaar en vakkundig dit is aangebracht en wordt onderhouden. Het ontstaan en de geschiedenis van dit stelsel is evenmin bij iedereen bekend.

Het afvalwater in de riolen komt terecht in de afvalwaterzuiveringsinstallaties (AWZI) van het hoogheemraadschap Delfland, het waterschap van een fors deel van Zuid-Holland, waaronder Den Haag. Naast het afwateringskanaal aan de Houtrustweg ligt in het groen van een uitloper van het Westduinpark zo'n AWZI. Dit complex en het kanaal hebben meer met elkaar gemeen dan op het eerste gezicht lijkt.

Tot begin 20^e eeuw waren er in Den Haag helemaal geen riolen, het afvalwater stroomde gewoon door de grachten. De verversing van het smerige grachtenwater was al eeuwen problematisch. Delfland beheerde een waterinlaat aan de Nieuwe Maas. Door een sluis werd Maaswater binnengelaten om via vaarten en sloten eerst in Delft uit te komen, waarna het met Delfts grachtenwater vervuilde water traag via de

Trekvlies naar de Haagse grachten stroomde. Dat Delfts water bevatte niet alleen het afvalwater van de Delftenaren, maar ook de lozingen van vele werkplaatsen en fabrieken. Voordat het water in Den Haag kwam was het al zo zwart als inkt en stonk afschuwelijk. Den Haag moest ook maar afwachten óf het water kwam, want dat hing van het hoogheemraadschap af en dat behartigde in de eerste plaats de belangen van de boeren. Als het waterpeil naar de zin van de boeren te hoog werd en het land te drassig voor hun koeien, dan liet Delfland geen rivierwater meer in.

Hygiënisten

Al vanaf 1840 werd door vooruitstrevende artsen en ingenieurs, de Hygiënisten, die zich in de 19^e eeuw inzetten voor de verbetering van de sanitaire omstandigheden in de Nederlandse steden, aandacht gevraagd voor de beroerde gezondheidstoestand in Den Haag, de behoefte aan betere huisvesting, de noodzaak van schoon drinkwater, de aanpak van de vieze grachten en de aanleg van riolering. De taak van het waterschap stond echter al meer dan 500 jaar vast, was verankerd in de wet en de nieuwe ideeën van de Hygiënisten veranderden de situatie niet zo snel. Zelfs vijf

cholera-epidemieën tussen 1831 en 1866 leidden niet tot een koerswijziging.

Niet vergeten moet worden dat de ware oorzaak van cholera en andere infectieziekten, micro-organismen en bacteriën, nog niet bekend was. Veel ziektes werden in de 19^e eeuw toegeschreven aan kwade dampen. Kwade dampen genoeg boven de gracht maar zelfs toen het pleidooi voor riolering steeds meer aansloeg, bleven de collectieve financiering en de stand van de technologie een groot probleem. Men wist toen nog weinig over hoe een groot ondergronds rioolstelsel met pompen aan te leggen. Daarom zocht men het eerst in pogingen om de Haagse grachten met de zee te verbinden. Daarvoor werd in 1824 al een kanaal gegraven, vanaf de Koninginnegracht langs de Haringkade naar de Gevers Deynootweg. Maar men deinsde terug voor de moeilijke doorbraak door de duinenrij naar zee.

Verversingskanaal

Na 1850 kwamen er plannen voor een nieuw afwateringskanaal naar zee. Hiervoor moest wel de stroomrichting van de Haagse grachten worden aangepast. Dat leidde ertoe dat grachten die niet in de gewenste richting pasten vanaf 1861 werden gedempt: onder andere Spui, Lange (nu Gedempte) Gracht, Schedeldoekshaven, Turfmarkt en Veerkade.

In dezelfde tijd bloeide Scheveningen Bad op en wilde men niet dat de afwatering van de stinkende grachten te dicht bij het badhuis terecht zou komen. Er werd gekozen voor een zuidelijker traject en een stoomgemaal aan het einde van het kanaal om het afvalwater in de droge duingrond te pompen. In 1875 begon men met het graven van het afwateringskanaal vanaf de Veenkade, langs de Houtrustweg naar de kust, zoals wij dat nu kennen. Delfland stelde vanwege de risico's van de doorgraving van de duinenrij, de zeekering, nog extra eisen aan de aanleg van de zeesluis, zodat het voltooiën nog tot 1888 duurde. In de jaren hieraan voorafgaand was met de opening van het Kurhaus in Scheveningen een veelgeprezen badplaats van internationale allure ontstaan.

In 1888 werd het afvalwater voor het eerst met een stoomgemaal uit het afwateringskanaal weggepompt, niet direct in zee, maar op het strand ten zuiden van Scheveningen Dorp. De stroom die door het stoomgemaal door de grachten en het kanaal op gang kwam, maakte veel los. Er kwamen allereerst allerlei sedimenten die al eeuwen op de bodem van de grachten lagen, borrelend, schuimend en intens stinkend in beweging. Dit bracht vervolgens de publieke opinie in beroering, vooral in Scheveningen Bad en in de nieuwe wijken niet ver van het kanaal. Na veel protest besloot het stadsbestuur zomer 1889 het lozen te onderbreken, hoewel juist toen de stank van de grachten in de binnenstad door de warmte niet te harden was. Binnen de kortste keren hadden duizenden bewoners van de Haagse binnenstad een petitie

Afvalwateringszuiveringsinstallatie van Delfland, Houtrustweg (foto Jan Nicolai)

getekend om de lozing te hervatten. Maar het gemeentebestuur liet het belang van de badplaats en de aandeelhouders van het Kurhaus voorgaan en het afwateren werd pas hervat nadat alle badgasten na de zomer vertrokken waren.

Ingenieur Lindo

Inmiddels was er een onderzoekscommissie ingesteld, die vaststelde dat er op het strand weinig van de lozing was te zien en het donkere afvalwater in zee snel werd verdund. Ook watermonsters gaven een geruststellend resultaat. Maar niet uitgesloten kon worden dat er bij veel stank iets te ruiken zou kunnen zijn bij het Kurhaus. En dat laatste gaf voor het stadsbestuur de doorslag. Voortaan werd in het badseizoen geen afvalwater via het kanaal geloosd om de reputatie van Scheveningen Bad hoog te houden, ook al bleef daardoor een groot milieuprobleem in de binnenstad bestaan.

Ook in 1897 stonk het grachtenwater weer eens vreselijk, maar bleef het stoomgemaal uit.

Zelfs de minister van Waterstaat, destijds ir. C. Lely, werd verzocht in te grijpen, maar hij gaf met spijt aan dat hij hierin geen bevoegdheid had. Die bevoegdheid lag uitsluitend bij het hoogheemraadschap. De aanstelling in 1890 van ir. I.A. Lindo tot directeur van Gemeentewerken, die een groot voorstander was van riolering, deed de kansen keren. In 1894 nam de gemeenteraad eindelijk het besluit om Den Haag te voorzien van riolen en in 1910 was het rioolstelsel gereed. Het verversingskanaal had daarna nog slechts een beperkte rol.

De gemeente ontwikkelt het verversingskanaal en de oevers daarvan nu tot een langgerekte aantrekkelijke groene zone langs het water; een groen-blauw lint. In een eeuw van een open riool naar een park, het kan verkeren.

Jan Nicolai

Werkgroep Stadsbeeld en Stadsgroen
stadsbeeldenstadsgroen@vriendenvandenhaag.nl